

КОНТЕКСТНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ

У статті розкрито авторський погляд на актуальну сьогодні проблему пошуку шляхів реалізації нових реформаторських стратегій розвитку вищої освіти в Україні через запровадження контекстного підходу до підготовки майбутнього вчителя. Контекстне навчання розуміється як форма активної педагогічної взаємодії студента і викладача, що передбачає поступове насичення навчального процесу професійним контекстом. Авторка наголошує, що моделювання навчально-виховного процесу ВНЗ у межах контекстного підходу пов'язано як із удосконаленням предметного змісту майбутньої професійної діяльності, так і з перетворенням її соціального змісту через відображення у ньому реальної професійної ситуації.

З метою вивчення можливостей застосування контекстного підходу в підготовці майбутніх учителів та вихователів проаналізовано освітній процес одного з педагогічних закладів освіти – Харківської гуманітарно-педагогічної академії, у якій готуються педагогічні кадри для загальноосвітніх шкіл та дошкільних навчальних закладів, покликани навчати, виховувати, розвивати учнів й вихованців у сучасних умовах реформування освіти.

Ключові слова: реформування вищої освіти, контекстне навчання, майбутні педагогічні кадри, професійний контекст педагогічної діяльності, інформаційна та знаннева складові змісту вищої освіти.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. Діяльність ВНЗ, зокрема й педагогічних, перебуває сьогодні у стані докорінного реформування, що має на меті створення привабливої та конкурентоспроможної національної системи вищої освіти України, інтегрованої у Європейський простір вищої освіти та Європейський дослідницький простір.

У цьому напрямі Міністерством освіти і науки України розроблено й репрезентовано громадськості нову стратегію реформування вищої освіти в Україні, яка гарантує забезпечення конституційних прав громадян на якісну вищу освіту та рівний доступ до освіти, реорганізацію системи управління вищої освіти з метою забезпечення захисту національних, регіональних та місцевих інтересів, а також інтересів усіх суб'єктів національної системи вищої освіти України. Державна освітня політика передбачає трансформацію університетів у центри незалежної думки, забезпечення справедливої конкуренції між закладами вищої освіти як запоруки високої якості вищої освіти, створення належного зв'язку між ринком праці та системою вищої освіти.

Відзначимо серед важливих викликів сьогодення подолання низки суперечностей у змісті підготовки майбутніх педагогів: між абстрактним характером навчальних знань і реальним предметом майбутньої професійної діяльності; між розпорошеністю по багатьох навчальних дисциплінах тих знань, що складатимуть основу педагогічної культури випускника, та необхідністю їх системного використання в майбутній педагогічній діяльності; між опорою при традиційному навчанні на процеси сприйняття, уваги і пам'яті студентів та зростанням вимог до рівня сформованості професійно-дидактичного мислення та творчих підходів у роботі вчителя тощо. Зважаючи на це, обґрунтовано вважаємо думку С. Скворцової щодо наявних сьогодні проблем у змісті освіти, зокрема, недостатності практично-педагогічної орієнтованості фахових дисциплін, їх взаємозв'язку, відсутності систематизації знань студентів з окремих курсів, які призводять до того, що інколи успішний студент є зовсім неспроможним виконувати професійні функції [5, с. 66].

У світлі зазначених суперечностей й проблем та необхідних сьогодні реформаторських перетворень особливого значення набуває підвищення якості професійної педагогічної освіти, розроблення шляхів спрямування змісту психолого-педагогічних дисциплін на формування у випускників цілісного уявлення про сутність та структуру педагогічної діяльності, її функції у вихованні молодого покоління. Вважаємо, що серед таких шляхів чільне місце належить застосуванню контекстного підходу в навчанні майбутніх фахівців.

Зазначене вище зумовлює актуальність вирішення проблеми запровадження контекстного підходу до професійної підготовки майбутнього вчителя в умовах реформування системи освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, виокремлення не вирішених її частин.

Дослідження проблем вищої, зокрема педагогічної, освіти за останні десятиліття здійснювалося багатьма дослідниками (С. Абдуліна, С. Архангельський, О. Барабаншиков, А. Бойко, С. Вітвицька, В. Гриньова, П. Гусак, В. Загвязинський, Т. Іванова, І. Ісаєв, Б. Коротяєв, В. Ледньов, О. Мороз, Н. Ничкало, О. Савченко, Г. Сагач, В. Сластьонін та ін.). Шляхи підвищення педагогічної культури, майстерності, грамотності, компетентності вчителів розроблялися у дослідженнях таких учених, як Ю. Бабанський, М. Данилов, В. Дяченко, Б. Єсіпов, В. Лозова, Ю. Мальований, П. Підкасистий, М. Скаткін та ін. Аналіз робіт вказаних авторів дає змогу зробити висновок про багатоаспектність і різноплановість цієї проблеми.

Загальнодидактичні основи контекстного підходу до навчання дослідив російський учений А. Вербицький та його послідовники; в Україні ця проблема тільки почала досліджуватися у працях Г. Барської, О. Іваницького, О. Ткаченко та інших науковців.

Вивчення доробку вітчизняних та зарубіжних науковців дозволило виокремити певні напрями в дослідженні контекстного навчання, зокрема: обґрунтування концепції та розкриття сутності контекстного навчання, дослідження особливостей реалізації компетентнісного підходу в системі контекстного навчання майбутнього фахівця (А. Вербицький); концепція використання інтеграції в контекстному навчанні (О. Ларіонова, В. Тенішева); дослідження психологічних основ контекстного навчання (Т. Дубовицька, Н. Жукова); діяльнісний підхід до соціального та індивідуального розвитку особистості майбутнього фахівця в контекстному навчанні (Ю. Верхова, І. Тиханкіна); аналіз системи навчальної взаємодії та спілкування студентів у контекстному навчанні (Т. Лененко); дослідження провідних організаційних форм контекстного навчання (Е. Андреева, Н. Борисова, В. Вербицький, К. Гамбург, О. Ларіонова, О. Чурбанова); дослідження процесу впровадження контекстного підходу в систему фахової підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів (Н. Борисова, О. Григоренко, О. Ларіонова, М. Макарченко, Ю. Маслова, О. Самсонова, Н. Сахарова, О. Трунова, А. Федорова, К. Шапошніков).

Водночас, незважаючи на значну кількість досліджень у галузі формування професійної підготовки майбутніх фахівців на засадах контекстного навчання, можна констатувати відсутність вітчизняних наукових праць, присвячених проблемі запровадження контекстного підходу до організації змісту педагогічної освіти в умовах реформування вищої освіти.

Мета статті полягає в обґрунтуванні можливостей застосування у сучасних умовах реформування вищої освіти контекстного підходу до відбору змісту професійної підготовки майбутніх педагогічних кадрів, спрямування всіх (інформаційної та знаннєвої) складових змісту вищої освіти на формування педагогічної культури студентів.

Виклад основного матеріалу. Наявність суперечностей між ринком праці та ринком освітніх послуг свідчить, що існуюча система освіти не повністю задовольняє потреби суспільства. Керуючись принципами європейської інтеграції, які дедалі більше охоплюють сфери життєдіяльності суспільства, Україна чітко визначила орієнтири на входження в освітній простір Європи.

Сучасний стан і тенденції розвитку освіти в Україні, в тому числі в Харківській області, висувають нові проблеми і завдання щодо забезпечення сфери освіти висококваліфікованими фахівцями нового покоління, спроможними на високому професійному рівні здійснювати навчально-виховний процес у загальноосвітніх та професійних навчальних закладах різних рівнів і типів, а також озброєними необхідними вміннями і досвідом у галузі наукової та методичної діяльності. Одним з реальних і продуктивних джерел поповнення галузі освіти такими фахівцями є підвищення якості підготовки педагогічних кадрів на основі впровадження в освітній процес контекстного підходу.

З метою вивчення можливостей застосування контекстного підходу в підготовку майбутніх учителів та вихователів ми проаналізували освітній процес одного з педагогічних закладів освіти – Харківської гуманітарно-педагогічної академії, у якій готують педагогічні кадри для загальноосвітніх шкіл та дошкільних навчальних закладів, покликані навчати, виховувати, розвивати учнів й вихованців у сучасних умовах реформування освіти. Навчальний заклад має міцну навчально-матеріальну базу; до послуг студентів та викладачів – навчальні класи, тренажерні зали, хорівий клас, актовий та конференц-зали, науково-методичний центр тощо. Бібліотека академії нараховує понад 200 тисяч примірників наукової, методичної, художньої літератури. В академії є всі необхідні умови для інформатизації навчального процесу: створено комп'ютерний центр з мережевим обладнанням і доступом до Інтернету,

як у навчальних кабінетах, бібліотеці, так і гуртожитку. Студенти і викладачі користуються Інтернетом безкоштовно.

В академії навчається понад 3000 студентів за денною та заочною формами з таких спеціальностей:

- початкова освіта (учитель загальноосвітньої школи I–III ступенів);
- дошкільна освіта (вихователь дітей дошкільного віку);
- музичне мистецтво (учитель музики загальноосвітньої школи I–III ступенів, музичний керівник дошкільних навчальних закладів);
- філологія (учитель англійської мови загальноосвітньої школи I–III ступенів);
- фізичне виховання (учитель фізичної культури загальноосвітньої школи I–III ступенів);
- інформатика (учитель інформатики загальноосвітньої школи I–III ступенів);
- соціальна педагогіка (соціальний педагог);
- корекційна освіта (дефектолог, вихователь дітей з вадами психофізичного розвитку).

Випускники академії мають можливість здобути такі додаткові кваліфікації:

- керівник гуртка інформатики в загальноосвітній школі I ступеня;
- керівник гуртка образотворчого мистецтва в загальноосвітній школі I ступеня;
- організатор образотворчої діяльності в дошкільному навчальному закладі;
- організатор спортивних клубів та секцій в початковій школі;
- організатор фізичного виховання в дошкільному закладі;
- організатор музичної діяльності дітей дошкільного віку;
- вихователь логопедичних груп;
- керівник дитячого хореографічного колективу.

В академії склалася і стабільно працює система виховної роботи, яка стимулює професіоналізм студентів, розкриває їхні потенційні творчі можливості. Створюються умови для самореалізації студентів через залучення їх до структурно-розвивального середовища навчального закладу.

Структурними підрозділами академії є Харківський коледж, Красноградський коледж та Балаклійська філія.

В академії реалізується така ступенева підготовка педагогів: "молодший спеціаліст" – "бакалавр" – "магістр" / "спеціаліст".

Відтоді як Україна вступила до єдиного європейського та світового освітнього простору, в академії відбулася суттєва модернізація структури та змісту навчально-педагогічного процесу.

Основними напрямками діяльності академії за Статутом є:

- підготовка згідно з державним замовленням і договірними зобов'язаннями висококваліфікованих фахівців для системи освіти;
- навчально-виховна робота;
- підготовка та атестація наукових, науково-педагогічних кадрів;
- науково-дослідницька робота;
- спеціалізація, підвищення кваліфікації. Перепідготовка кадрів;
- культурно-освітня, методична, видавнича, фінансово-господарська діяльність;
- здійснення зовнішніх зв'язків;
- надання платних послуг, не заборонених законодавством.

Для реалізації загальної проблеми професорсько-викладацький склад академії ставить такі завдання:

- спрямовувати роботу структур і підрозділів академії на реалізацію Закону України "Про вищу освіту"; Указів Президента щодо вищої освіти;
- забезпечувати національний характер виховання й навчання;
- створювати ефективні умови для впровадження кредитно-модульної технології організації навчального процесу;
- вивчати й упроваджувати у навчально-виховний процес інноваційні ідеї для розвитку та саморозвитку особистості педагога;
- удосконалювати навчально-виховний процес на основі моніторингу роботи викладачів;
- удосконалювати навчально-матеріальну базу академії, здатну забезпечити якісну освіту й

виховання студентів відповідно до кваліфікаційних вимог державних стандартів;

- удосконалювати комплекси навчально-методичного забезпечення дисциплін навчальних планів усіх спеціальностей;
- забезпечувати тісний зв'язок навчально-виховного процесу з педагогічною практикою студентів як основної умови створення цілісної системи формування майбутнього педагога;
- удосконалювати науково-методичну, інформаційно-комунікативну бази навчального закладу;
- удосконалювати науково-дослідну роботу проблемних, творчих груп викладачів, керівників практики та студентів;
- проводити спільну роботу з ВНЗ м. Харкова, України та ближнього зарубіжжя, науковими лабораторіями, гімназіями, ліцеями, школами, дошкільними закладами відповідно до укладених договорів;
- цілеспрямовано розвивати студентське самоврядування, націлити роботу органів студентського самоврядування на забезпечення ефективності організації навчально-виховного процесу, створення умов для формування здорового способу життя, соціальної активності та громадянської відповідальності студентів.

Розв'язання цих проблем зобов'язує науково-професорський склад академії працювати над удосконаленням наукового й фахового рівнів викладання, вдосконалювати лекційно-семінарські та самостійні форми навчання, розробляти авторські програми, втілюючи кращий передовий досвід, сучасні наукові педагогічні досягнення в практику роботи.

Науково-дослідна та навчально-методична робота в академії спрямована на розроблення ключової проблеми "Організаційно-змістові засади вдосконалення професійної підготовки фахівців для системи освіти в контексті Болонського процесу через створення сучасної науково-методичної та інформаційно-комунікативної бази навчального закладу". Робота в цьому напрямі здійснюється згідно з річним планом роботи академії та відповідно до планів роботи кафедр і забезпечує підвищення рівня якості професійної підготовки фахівців через модернізацію всього навчального процесу, упровадження в нього нових педагогічних технологій навчання й виховання, комп'ютеризації навчального процесу, активізацію науково-дослідної роботи викладачів, пошуково-творчої та самостійної роботи студентів, поглиблення творчої співпраці з вищими навчальними закладами III–IV рівнів акредитації.

Належну увагу викладачі академії приділяють формуванню творчої активності студентів, підвищенню їх рівня знань, виробленню практичних умінь та навичок роботи з дитячими та юнацькими колективами, формуванню громадської самосвідомості; сприяють самооцінці результатів праці, культурі писемного та усного мовлення майбутніх учителів, вихователів.

Кожною кафедрою розроблено комплекс методичного забезпечення, що містить: робочі програми, методичні рекомендації та інструкції до навчальних дисциплін, курсових та дипломних робіт, усіх видів педагогічної практики; комплекти тестових завдань, сучасні дидактичні матеріали, касетні та відеозаписи, серії ситуативних картин, картки для індивідуальної, парної та групової роботи, опорні таблиці, схеми, діаграми, картотеки тощо.

Активними та ефективними формами науково-методичної роботи стали науково-практичні конференції, педагогічні читання, науково-методичні семінари, круглі столи, творчі зустрічі, конкурси творчих робіт студентів, презентація творчих розробок викладачів, робота студентського наукового товариства.

Підготовка майбутніх педагогів здійснюється за денною та заочною формами навчання і має двосесійний режим форм контролю знань, умінь і навичок студентів. Заняття проводяться у формі лекцій, семінарських і практичних занять. У зв'язку з упровадженням кредитно-модульної системи важливе місце відводиться організації самостійної роботи студентів в опануванні основами наук. Підсумковий контроль проводиться у формі іспитів або у формі комбінованого тесту, який застосовується з метою перевірки сформованості конкретних навичок і умінь. Рубіжний контроль проводиться у формі заліку чи екзамену згідно із навчальним планом.

Для здійснення освітньої діяльності навчальний заклад має необхідний пакет нормативної документації: освітньо-кваліфікаційну характеристику, у тому числі варіативну частину, інваріантну та варіативну складові освітньо-професійної програми, навчальний план. Усі документи розроблено,

затверджено та погоджено в установленому порядку. Співвідношення годин за циклами відповідає Державному галузевому стандарту та рекомендаціям Міністерства освіти і науки України. При складанні навчальних планів ураховано ступеневу підготовку фахівців. Навчальний план складається з циклів: гуманітарної та соціально-економічної, природничо-наукової, професійно-практичної підготовки. Академічність навчання визначається наявністю в навчальному плані предметів філософського циклу, дисциплін, пов'язаних із методологією навчально-виховного процесу ВНЗ. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців, що забезпечує загальнопрофесійну підготовку студентів, реалізується через комплекс психолого-педагогічних та практично-методичних дисциплін, а також методик педагогічної діяльності та викладання навчальних курсів вищої школи, спрямованих на формування професійної компетентності майбутніх педагогів. Передбачено ознайомлення студентів з новітніми технологіями у педагогічному процесі ВНЗ, у тому числі з інформаційними, а також основами Болонської системи навчання. Здобуті теоретичні знання та вироблені навички студенти мають можливість закріпити під час проходження різних видів практики, зокрема асистентської.

Основним завданням науково-дослідної роботи є пошук та обґрунтування прогресивних технологій організації навчального процесу з урахуванням сучасного теоретичного та практичного педагогічного вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Навчальні програми для забезпечення педагогічного процесу розроблено згідно з діючими наказами, їх затвердження планується здійснювати щорічно.

Пріоритетними у навчанні майбутніх педагогів є поглиблене вивчення фахових методик з кожного розділу програми, а також практична підготовка, яка передбачає педагогічну практику на базі кращих освітніх закладів та соціальних установ м. Харкова.

Випускники академії – фахівці з новим педагогічним мисленням, конкурентоспроможні, озброєні навичками практичної роботи з сучасною молоддю, які володіють знаннями нормативної бази щодо захисту прав дитини, закономірностей функціонування закладів соціальної і освітньої сфер, бачать життя у всій його складності й різноманітності, розуміють вікові та індивідуальні особливості розвитку людини, уміють втілити загальні ідеї виховання у конкретній технології. Про високий рівень теоретичної, методичної та практичної професійної підготовки студентів-майбутніх педагогів свідчать численні відгуки і листи-подяки начальників управлінь та відділів освіти районних державних адміністрацій області, районних рад міста Харкова, директорів загальноосвітніх навчальних закладів, завідувачів дошкільних навчальних закладів, директорів соціальних служб і центрів.

Зміст та рівень підготовки студентів-майбутніх фахівців в академії відповідає державним вимогам, задекларованим у таких нормативних документах, як "Освітньо-кваліфікаційна характеристика випускника вищого педагогічного навчального закладу" та "Освітньо-професійна програма". Випускник академії відповідає державним вимогам щодо професійної компетентності, визначених соціально важливих властивостей та якостей; випускник посідає визначене державними стандартами місце в структурі науки і освіти країни; характеристика соціально-виробничої діяльності випускника відображає заявлену мету освітньої та професійної підготовки; зміст та рівень підготовки студентів відповідає потребам ринку праці й відображає соціальне замовлення на підготовку фахівця з боку держави та окремих замовників.

Відзначимо, що сьогодні освітній процес академії перебуває у стані суттєвого перетворення у зв'язку із реформуванням вищої освіти України у цілому. Пошук шляхів такого перетворення зумовив звернення до аналізу можливостей контекстного підходу в підвищенні якості підготовки педагогічних кадрів.

Здійснюючи теоретичне обґрунтування можливостей застосування у сучасних умовах контекстного підходу до відбору змісту професійної підготовки майбутніх педагогічних кадрів, ми будемо виходити з таких основних узагальнень щодо особливостей освітнього процесу педагогічного ВНЗ:

– професійна культура майбутнього вчителя є унікальним феноменом у педагогічній дійсності, оскільки набувається особистістю в процесі професійної підготовки та практичної педагогічної діяльності як сукупність знань, умінь, навичок педагога, професійної компетентності, гуманістичної системи професійних та особистісних цінностей, творчих підходів до педагогічної діяльності; така сукупність є одночасно специфічним ресурсом роботи вчителів, засобом та інструментом педагогічного

впливу, а тому може формуватися у майбутніх педагогічних кадрів на етапі професійної підготовки лише за умови взаємно активної, дидактично насиченої, інноваційної, продуктивної взаємодії в освітньому процесі;

– специфіка й характер педагогічної діяльності повинні бути повною мірою відображені в професійній підготовці майбутніх учителів. Ураховуючи весь обсяг у змісті професійної підготовки студентів педагогічного ВНЗ професійно спрямованого навчального матеріалу – інформації, що відображає орієнтаційну основу діяльності педагога, цілеспрямований процес формування професійної культури студентів, потребує оптимального використання часово-змістового ресурсу на засвоєння соціогуманітарної, природничо-наукової, психолого-педагогічної та практично-методичної складової їх підготовки, пошуку специфічної логіки освоєння слухачами всіх складових професійної діяльності, опори на системно-структурний, цілісно-діяльнісний, особистісно-орієнтований підходи до проектування та реалізації всіх складових освітнього процесу;

– період професійної підготовки як однієї із важливих стадій професійного становлення вчителя є якісно необхідним для опанування професії з погляду формування готовності бути творчим суб'єктом професійної педагогічної діяльності вже під час навчання.

Вивчення практики підготовки магістрів у ВНЗ дає підстави стверджувати необхідність розвитку та вдосконалення педагогічної підготовки майбутніх учителів, що, у свою чергу, свідчить про недостатність урахування в освітньому процесі сучасних поновлюваних умов професійно-педагогічної діяльності. Наближення теорії до практики, на нашу думку, є можливим через розроблення та впровадження контекстного підходу до відбору змісту професійної підготовки майбутніх педагогічних кадрів.

У цьому напрямі важливим є спрямування змісту психолого-педагогічних дисциплін на формування у студентів цілісного уявлення про сутність та структуру педагогічної науки, її функції у майбутній професійній діяльності з урахуванням її практичного контексту.

Вважаємо, що теоретичне обґрунтування можливостей застосування у сучасних умовах реформування вищої освіти контекстного підходу до відбору змісту професійної підготовки майбутніх педагогічних кадрів передбачає чітке розмежування, диференціацію в змісті освіти майбутніх учителів його інформативної та знаннєвої складових на основі творчої інтерпретації ідей засновника контекстного підходу в освіті А. Вербицького щодо співвідношення інформації та знань в освітньому процесі. Інформаційну складову в змісті навчання студентів педагогічного ВНЗ будемо розуміти як певну знакову систему (ОКХ та ОПП, навчальні плани, нормативні та робочі програми, лекції викладачів, тексти підручників та посібників, інші інформаційні джерела, плани самопідготовки тощо), підготовлену заздалегідь компетентними особами (вченими, адміністрацією закладу, викладачами та ін.), існуючу незалежно від навчальної активності студента, як можливість, у якій "прихована" професійна реальність; знаннєву – як сукупність знань, отриману безпосередньо студентом та пов'язану з його попереднім досвідом і реаліями майбутньої професійної діяльності, а саме: основні педагогічні поняття; провідні ідеї, концепції, теорії навчання; педагогічні принципи, основні закони та закономірності; відомості щодо способів пізнання та навчальної діяльності, оцінні знання, розуміння загальної методики навчання тощо.

Спираючись на результати аналізу освітнього процесу в педагогічному ВНЗ відзначимо, що такі знання у підготовці майбутніх учителів відзначаються своєю специфікою. Аналізуючи співвідношення інформаційної та знаннєвої складових у змісті їх навчання, відзначимо, що професійно-педагогічна підготовка у закладах педагогічного профілю значно відрізняється від такої підготовки майбутніх магістрів в умовах непедагогічних вищих навчальних закладів. Тому ставлячи за мету озброєння студентів необхідними для вчителя професійними знаннями, ми будемо враховувати певні особливості формування інформаційної складової змісту професійної освіти педагогічних кадрів.

Інформаційна складова змісту підготовки майбутніх викладачів ВНЗ відзначається тим, що серед кваліфікацій, окреслених в освітньо-кваліфікаційній характеристиці такого фахівця, окрім тих, які безпосередньо вимагають сформованості педагогічних знань та вмінь, міститься ціла низка інших, безпосередньо пов'язаних з підвищенням загальної культури їх особистості, набуттям широкої ерудиції, засвоєнням загальнолюдських та професійних цінностей, орієнтацією у світі. Як свідчить узагальнювальний аналіз навчальних планів підготовки майбутніх педагогів, таке широке призначення фахівців детермінує відповідне розмаїття навчальних дисциплін, що складають зміст їхньої підготовки.

Так, до циклу гуманітарних та соціально-економічних дисциплін належать такі загальні для змісту підготовки бакалаврів курси, як "Філософія", "Культурологія", "Соціологія", "Українська історія", "Українська мова та мовний етикет", "Іноземна мова" та ін.

У природничо-науковому циклі студенти вивчають основи медичних знань, екологічної та інформаційної культури тощо.

Крім того, при визначенні змісту цього циклу враховується, що вже зараз інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) становлять вагомий частку світового виробництва, що веде до глобального перерозподілу як ринку праці, так і ринку освітніх послуг. Розбудова єдиного Європейського освітнього простору в рамках Болонського процесу істотно підвищує роль ІКТ в освіті, що зумовлено сучасною світовою тенденцією до створення глобальних відкритих освітніх та наукових систем, які дають можливість, з одного боку, розвивати систему накопичення і поширення наукових знань, а з другого, – надавати доступ до різноманітних інформаційних ресурсів широким верствам населення.

У циклі дисциплін професійної та практичної підготовки безпосередньо забезпечується набуття психолого-педагогічних знань й професійної майстерності студентів.

У вибірковій частині навчального циклу наявні професійно спрямовані дисципліни за вибором ВНЗ та за вибором студентів забезпечують в основному додаткову теоретичну та практично-методичну підготовку.

Вивчення змісту підготовки майбутніх учителів показує, що професійна підготовка забезпечується досить великою за обсягом навчального часу кількістю психолого-педагогічних дисциплін. Зважаючи на потребу сучасної школи у спеціалістах, що відзначаються особливим складом мислення, що ґрунтується на глибоких професійно-дидактичних знаннях та вмінні використовувати їх у процесі викладання навчальних дисциплін, можемо зробити висновок про необхідність цілеспрямованого зосередження психолого-педагогічних дисциплін, що складають зміст професійної підготовки вчителів, на формуванні в них цілісного уявлення про сутність та структуру педагогічної діяльності, її функції у професійній підготовці майбутніх учителів. Таке спрямування змісту й забезпечить, на нашу думку, перехід інформаційної складової змісту освіти у знання – набуття майбутніми педагогами ґрунтовних психолого-педагогічних знань, що є фундаментом для формування професійної культури, базою для набуття відповідних умінь, розвитку особистості майбутнього вчителя, отримання ним позитивного практично-педагогічного досвіду педагогічної діяльності.

Проте для того, щоб інформаційна складова змісту освіти перетворилася на знання, необхідно, щоб надана студентам навчальна інформація стала особисто значущим знанням; студенту необхідно перебудувати свій минулий досвід з урахуванням отриманого нового інформаційного змісту і зробити його засобом свідомої поведінки в майбутніх професійних ситуаціях, подібних до тих, які в цій інформації відображені (ситуації педагогічної діяльності). Причому професійні знання входять у досвід особистості не тільки як відображення об'єктів навчально-професійної дійсності, а й як дієве ставлення до них, особистісний сенс засвоєного.

Важлива для розкриття порушеної проблеми базова ідея контекстного навчання, ґрунтовно розроблена А. Вербицьким [1, с. 31-39; 2, с. 101-107], полягає у застосуванні до професійної підготовки студентів такого підходу, згідно з яким засвоєння теоретичних знань повинно накладатися на "канву" майбутньої професії. Контекстний підхід передбачає послідовне моделювання у різноманітних формах навчальної діяльності студентів предметно-технологічної (предметний контекст) та соціальної (соціальний контекст) складових професійної діяльності. Відтворення соціального та предметного контекстів у процесі підготовки майбутніх учителів пов'язано із упровадженням у процес їх навчання просторово-часового контексту "минуле (теоретичні ідеї та практичний досвід) – сучасне (навчальна діяльність) – майбутнє (професійна педагогічна діяльність)". У процесі контекстного навчання за допомогою всієї системи форм, методів й засобів навчання, традиційних й нових, у навчальній діяльності студентів послідовно моделюється предметний й соціальний зміст їх майбутньої професії. Тож контекстне навчання – це форма активного навчання, призначена для впровадження у вищій школі, орієнтована на професійну підготовку студентів і реалізована за допомогою системного використання професійного контексту, поступового насичення навчального процесу елементами професійної діяльності.

Для обґрунтування можливостей застосування контекстного підходу до професійної підготовки

майбутнього вчителя в умовах реформування системи освіти в Україні велике значення має ідея засновника контекстного підходу у педагогіці А. Вербицького про те, що для отримання статусу знання – осмисленого відображення дійсності – інформація з самого початку повинна налаштовуватися на професійні дії, засвоюватися у їх контексті. Потрібно, щоб кожне нове дидактичне поняття або положення, що вводиться викладачем, перебудовувало структуру попереднього досвіду студентів, орієнтували її на ситуації майбутнього професійно-педагогічного використання знань у педагогічній діяльності [1, с. 33].

Виходячи з цього, можемо стверджувати, що для формування знанневої основи педагогічної культури майбутніх фахівців безумовно потрібним є кількісне збагачення змісту їх професійної підготовки додатковою інформацією, введення нових тем та спецкурсів з питань, пов'язаних із актуальними на часі проблемами професійної діяльності. Проте, на нашу думку, більш впливовим чинником підвищення рівня освіти є якість такої інформації – наближення її до проблем майбутньої педагогічної діяльності, посилення взаємозв'язку між змістом професійно-педагогічних дисциплін та досвідом, набутим студентами під час засвоєння фахових дисциплін та проходження педагогічної практики.

Навчально-виховний процес при запровадженні контекстного навчання відзначається особливою увагою до дотримання принципів системності та міжпредметних зв'язків, передбачаючи крім того: можливість динамічного розгортання змісту навчання; наявність сценарного плану діяльності майбутніх фахівців у відповідно до технології професії; знайомство з посадовими функціями, обов'язками та відповідальністю фахівця; рольову "інструментовку" професійних дій та вчинків; урахування професійних та особистісних інтересів майбутніх фахівців [1, с. 31-39; 3, с. 17-18; 2, с. 101-107].

Наголосимо, що моделювання навчально-виховного процесу в межах контекстного підходу пов'язано не лише з кількісним та якісним удосконаленням предметного змісту майбутньої професійної діяльності, а з перетворенням її соціального змісту через відображення у ньому реальної професійної ситуації [5, с. 67]. Виходячи з цього наголосимо, що контекстний підхід забезпечує відбір такого змісту підготовки майбутніх педагогів, засвоєння якого зумовлює перехід інформаційної складової змісту в знання та наближення її до умов майбутньої професійно-викладацької діяльності. За А. Вербицьким, у процесі контекстного навчання відбувається трансформація одного типу діяльності (пізнавальної) в інші (квазіпрофесійну та професійну) з відповідною зміною в суб'єктів навчання потреб і мотивів, цілей, дій (вчинків), засобів, предметів та результатів [2, с. 101-107].

Вважаємо, що суть процесу перетворення навчальної діяльності майбутніх учителів при застосуванні контекстного підходу полягає у насиченні змісту їх підготовки темами, проблемами, питаннями, здатними сприяти засвоєнню студентами таких загальноосвітніх та педагогічних знань та вмінь, які віддзеркалюють сучасні теорії, концепції, закономірності, принципи, форми та методи організації навчально-виховного процесу й сприяють формуванню в студентів когнітивної готовності й здатності до виконання професійно-педагогічних завдань у відповідності до загальної мети їх професійної освіти.

Обґрунтовуючи необхідність запровадження контекстного підходу до навчання студентів педагогічних ВНЗ, враховуватимемо також те, що основною характеристикою змісту навчально-виховного процесу в межах контекстного підходу є моделювання не лише предметного змісту, а й соціального контексту майбутньої професійної діяльності через відтворення у змісті освіти реальних професійних ситуацій.

Аналіз праць учених [1, с. 37; 3, с. 17] переконує, що запровадження контекстного підходу в підготовку майбутніх учителів пов'язано із дотриманням у відборі змісту підготовки майбутніх педагогічних кадрів низки педагогічних принципів, причому при висвітленні порушеної у статті проблеми ми не ставили перед собою завдання розробити спеціальні принципи реорганізації професійної підготовки на основі контекстного підходу, оскільки базові педагогічні принципи обґрунтовані та апробовані у педагогічній науці та практиці (Ю. Бабанський, А. Дістервег, Я. А. Коменський, В. Краєвський, В. Онищук, П. Підкасистий, Й. Г. Песталоцці, А. Хуторської та ін.). Доречним, на нашу думку, є відбір серед наявних у педагогіці таких принципів, що забезпечують контекстну спрямованість змісту педагогічної освіти, у їх цілісності та систематичності.

Серед базових принципів – принципи формування змісту освіти (В. Краєвський): відповідності змісту освіти вимогам розвитку суспільства, науки, культури, особистості; єдиної змістової і

процесуальної сторони навчання; структурної єдності змісту освіти; гуманітаризації й фундаменталізації змісту освіти. Н. Мачинською обґрунтовано систему принципів відбору змісту освіти, яка містить: традиційні дидактичні принципи (науковості, доступності, систематичності й послідовності, зв'язку теорії з практикою); принципи, що визначають нові підходи до організації навчально-виховного процесу, нові освітні технології (принцип педагогічної творчості, принцип розвитку самоуправління, принцип варіативності, принцип створення ситуації емоційного сприйняття); принципи, актуалізація яких зумовлена змінами, необхідними для реорганізації вітчизняної освітньої системи, наближення її до Європейських стандартів [4, с. 133].

Актуалізацію деяких педагогічних принципів детермінує власне сам контекстний підхід до відбору змісту навчання, при застосуванні якого отримують предметну реалізацію принципи зв'язку теорії і практики, єдності навчання і виховання, принцип послідовного моделювання у вузівському навчанні цілісного змісту професійної діяльності фахівця [1, с. 37]. Так, на думку О. Іваницького, провідними принципами контекстного підходу до навчання є: принцип концентрованості навчальної інформації; принцип мотивації на основі моделювання професійної діяльності; принцип модульності; принцип проблемності; принцип візуалізації; принцип єдності інтеграції і диференціації [3, с. 17].

Зважаючи на зазначене, провідними принципами відбору змісту навчання майбутніх учителів в умовах реформування вищої освіти вважаємо:

- принцип концентрованості навчальної інформації – структурування змісту навчальної інформації з урахуванням обґрунтованих у науці (О. Іваницький [3, с. 17]) психолого-педагогічних закономірностей: навчальний матеріал, компактно розташований у певній системі, полегшує сприйняття; виділення у матеріалі, що вивчається, смислових опорних пунктів сприяє ефективності його запам'ятовування. Принцип концентрованості є тісно пов'язаним з принципами науковості і функціональності й разом з ними забезпечує збереження традиційної логіки навчального предмета;

- принцип мотивації на основі моделювання професійної діяльності спрямований на стимуляцію навчально-пізнавальної діяльності студентів при засвоєнні педагогічних знань, його дотримання досягається шляхом ілюстрування теоретичного матеріалу прикладами та завданнями, що наближають його розуміння до контексту професійної діяльності вчителя та вихователя;

- принцип проблемності змісту освіти студентів вимагає введення до процесу здобуття професійних знань таких стимулювальних ланок, як проблемна ситуація і практична спрямованість на майбутню професійну діяльність, що підвищує ефективність засвоєння навчального матеріалу;

- принцип візуалізації потребує унаочнення змісту педагогічної освіти майбутніх учителів та вихователів, спрямування візуального матеріалу не лише на здійснення ілюстративної функції, а й на вирішення завдань когнітивного розвитку студентів, формування в них системного мислення, розвиток здатності до творчого моделювання різних ситуацій майбутньої педагогічної роботи;

- принцип єдності інтеграції і диференціації – спрямування процесу засвоєння основ дидактики на об'єднання, взаємопроникнення і синтез знань, отриманих при засвоєнні різноманітних навчальних предметів, зі збереженням диференціації педагогічних знань, актуалізації у свідомості магістрантів їх специфічних функцій у підготовці педагогічних кадрів.

Конкретизуючи зазначене вище, підкреслимо, що у напрямі реформування освіти, зокрема запровадження контекстного підходу до навчального процесу, у діяльності Харківської гуманітарно-педагогічної академії було посилено такі принципи:

- принцип гуманізації, що забезпечується змістом педагогічного процесу, створенням творчої атмосфери, людських стосунків у педагогічному колективі.

- принцип гласності, відкритості управління – реалізується у відкритому прийнятті рішень ученою радою та дорадчими органами управління.

- принцип регіональності закладу полягає в урахуванні специфіки навчального закладу, обумовленої мовними особливостями нашого регіону, традиціями, самобутністю побуту та організації життя.

- принцип плановості визначається річним планом роботи академії, перспективним та поточним плануванням навчально-виховної, науково-методичної та адміністративно-господарської діяльності.

- принцип перспективності передбачає визначення напрямів роботи закладу з урахуванням потреб освіти в м. Харкові, Харківській області, а також в усьому регіоні.

– принцип компетентності реалізується в систематичній роботі з підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, зміцнення матеріально-технічної та науково-методичної бази академії.

– принцип оптимізації полягає в наявності сприятливих соціально-психологічних та економічних умов навчання, побуту студентів та роботи науково-педагогічних працівників та співробітників адміністративно-господарчої частини навчального закладу.

– принцип поєднання єдиноначальності, колегіальності й персональної відповідальності виявляється у щорічних звітах ректора перед трудовим колективом.

– принцип об'єктивності оцінювання виконання функціональних обов'язків учасниками педагогічного процесу полягає в систематичному контролі за діяльністю посадових осіб, учасників навчально-виховного процесу та об'єктивному оцінюванні результатів їхньої роботи.

– принцип участі громадськості реалізується в систематичній роботі комісій, що створюються за наказом ректора на початку навчального року (стипендіальна комісія, контрольна-ревізійна комісія тощо).

Посилаючись на думку О. Ігнатюка, відзначимо, що освітній процес при застосуванні контекстного підходу до навчання передбачає взаємодію та активне спілкування рівноправних учасників освітнього процесу (семінар-круглий стіл, семінар-дискусія, семінар-дослідження, робота у командах на кшталт брейн-рингу, виступ на конференції з презентацією тощо), де майбутні педагоги набувають досвіду командної роботи й розвивають особистісний потенціал, відповідальність за результати співпраці, комунікативні, організаторські, лідерські якості, виступають у ролі доповідачів і опонентів, ставлять та вирішують творчі, пошукові, проектувальні проблеми, тренуються у публічному виступі, презентації, доведенні власної думки тощо.

Автор наголошує, що окреме місце має відводитися індивідуальним заняттям, організованим з метою: усунення причин зниження пізнавальної активності студентів; створення траєкторії навчання кожного з них й формування умов, що сприяють розвитку готовності до майбутньої педагогічної діяльності, а саме:

– забезпечення активної участі у процесі обговорення, неформальних дискусіях у командах (міні-групах), на потоці за тематикою навчальної дисципліни під час прийняття рішень;

– організація спільної діяльності на кожному етапі навчання (особливо на початковому), яка поступово перетворюється на самостійну, спрямовану на вирішення навчально-проблемних ситуацій;

– створення партнерських відносин взаємодії, що ґрунтуються на співробітництві, відкритості, довірі, особистій участі, підтримці;

– забезпечення умов необхідного консультування (надання викладачем консультацій та додаткових завдань);

– забезпечення систематичного контролю знань як додаткового мотиватора навчання;

– урахування стартового потенціалу студентів (знань навчальної дисципліни) з метою індивідуального підходу до кожного майбутнього фахівця;

– створення "ситуацій успіху", ефекту новизни, ефекту змін, ефекту гри, тобто важливо не тільки зрозуміти внутрішній світ особистості, її емоційний стан, але й прагнути допомогти при вивченні дисципліни опанувати вкрай необхідні психолого-педагогічні знання, методологію педагогіки та наукового дослідження, які мають трансформуватись у вміння та навички.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок з напрямку. Контекстний підхід до підготовки майбутніх педагогічних кадрів в умовах реформування вищої освіти забезпечує відбір такого змісту підготовки майбутніх учителів, засвоєння якого гарантує перехід інформаційної складової змісту освіти у знання та наближення її до умов майбутньої професійно-педагогічної діяльності. Запровадження контекстного підходу в підготовку майбутніх учителів пов'язано із дотриманням у відборі змісту підготовки майбутніх педагогічних кадрів низки педагогічних принципів, а саме: мотивації на основі моделювання професійної діяльності, проблемності змісту освіти студентів, сконцентрованості навчальної інформації, єдності інтеграції і диференціації педагогічних знань, візуалізації змісту навчальної діяльності тощо.

На нашу думку, подальше детальне розроблення та запровадження контекстного підходу в процес підготовки педагогічних кадрів створює сприятливі умови для формування в них цілісного уявлення про сутність та структуру педагогічної діяльності, розуміння її функцій у контексті сучасних реформаторських дій.

Література

1. Вербицкий А. А. Концепция знаково-контекстного обучения в вузе // А. А. Вербицкий // Вопросы психологии. – 1987. – № 5. – С. 31-39.
2. Вербицкий А. А. Контекстное обучение: формирование мотивации / А. А. Вербицкий // Высшее образование в России. – 1998. – № 1. – С. 101-107.
3. Іваницький О. І. Контекстний підхід до професійної підготовки майбутнього вчителя фізики в умовах інформаційно-комунікаційного середовища / О. І. Іваницький // Збірник наукових статей III Міжнародного Форуму (26-29 квітня 2012 р., м. Запоріжжя). – Випуск № 3 (9): особистість у єдиному освітньому просторі. – 2012. – С. 17-18.
4. Мачинська Н. І. Теоретичні аспекти організації процесу педагогічної підготовки майбутніх магістрів в умовах вищого навчального закладу непедагогічного профілю / Н. Мачинська // Освіта дорослих : теорія, досвід, перспективи : зб. наук. праць. / [редкол. Л. Б. Лук'янова (голова) та ін.]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – Ніжин; Видавець П П Лисенко М. М., 2013. – Вип. 6. – С. 129-135.
5. Скворцова С. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя на засадах контекстного навчання / С. Скворцова // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2010. – Випуск 35. – С. 66-71.

Л. А. Петриченко**КОНТЕКСТНЫЙ ПОДХОД К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ**

В статье изложен авторский взгляд на актуальную сегодня проблему реализации новых реформаторских стратегий развития высшего образования в Украине, один из путей решения которой связан с внедрением контекстного подхода в подготовку будущего учителя. Контекстное обучение понимается как форма активного педагогического взаимодействия студента и преподавателя, предусматривающая постепенное насыщение учебного процесса профессиональным контекстом. Автор подчеркивает, что моделирование учебно-воспитательного процесса вуза в рамках контекстного подхода связано как с совершенствованием предметного содержания будущей профессиональной деятельности, так и с трансформацией ее социального содержания, приближением его к реальной профессиональной ситуации.

С целью изучения возможностей применения контекстного подхода в подготовке будущих учителей и воспитателей проанализирован образовательный процесс одного из педагогических учебных заведений – Харьковской гуманитарно-педагогической академии, в которой готовят педагогические кадры для общеобразовательных школ и дошкольных учебных заведений, призванные учить, воспитывать, развивать учащихся и воспитанников в современных условиях реформирования образования.

Ключевые слова: реформирование высшего образования, контекстное обучение, будущие педагогические кадры, профессиональный контекст педагогической деятельности, информационная и знаниевая составляющие содержания высшего образования.

L. Petrychenko**CONTEXTUAL APPROACH TO THE INTENDING TEACHERS TRAINING IN THE CONDITIONS OF EDUCATION SYSTEM REFORM**

The article describes the author's view on the today's current problem of implementing new strategies for reforming higher education in Ukraine, where among the solutions there is one, related to the introduction of the contextual approach to the intending teacher training. Contextual learning is understood as a form of active pedagogical interaction of students and teachers, providing a gradual saturation of the educational process professional context. The author emphasizes that the simulation of the university educational process within the contextual approach due to both the improvement of the objective content of future professional activity, and the transformation of its social content, bringing it closer to a real professional situation.

To study the possibilities of application of the contextual approach in the preparation of intending teachers and educators reviewed the educational process of one of the teacher training institutions - Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy, where the secondary schools and pre-schools teaching staff is prepared, and their vocation is to teach, to educate, to develop the students and pupils in modern education reforming conditions.

Keywords: the reform of higher education, training context, intending teaching staff, professional context of teaching activities, information and knowledge components of higher education content.